

Posudek vedoucího práce na diplomovou závěrečnou práci Bc. Adama Kulhavého

(První bulharský stát v historické paměti období byzantské nadvlády a Druhého

bulharského carství, Praha 2012, 74 s. + přílohy)

Adam Kulhavý, student navazujícího magisterského oboru Jihovýchodoevropská studia, předložil k obhajobě diplomovou závěrečnou práci, v níž si vytkl ambiciózní cíl zmapovat paměť na První bulharský stát (carství) v historickém vědomí hned dvou významných etap bulharských dějin – období byzantské nadvlády (počátek 11. století – 80. léta 12. století) a tzv. Druhého bulharského carství (80. léta 12. století – 90. léta 14. století). Základní východisko jeho úvah tvoří otázka, do jaké míry a zda vůbec existuje v rovině historického vědomí a státní ideologie souvislost mezi uvedenými epochami státně politického a kulturního vývoje Bulharska. Připomeňme, že se jedná o problém naprosto zásadní zejména pro domácí (bulharskou) historiografii a literární vědu, které na tezi o přímé souvislosti a návaznosti mezi dílčími historickými celky postavila představu o vitalitě bulharského národa, myšlenky bulharského státu a nakonec i mýtus o dějinné kontinuitě bulharské státnosti navzdory relativně dlouhým dějinným úsekům cizí (byzantské, turecké) nadvlády.

V Úvodu (s. 1-4) Adam Kulhavý po krátké obecné poznámce o povaze bulharského dějinného vývoje, zejména o výjimečnosti obnovení téměř dvě stě let neexistujícího bulharského státu v roce 1185 bez přímé institucionální kontinuity, přechází k charakteristice pramenné základny své práce (písemné a epigrafické prameny včetně pramenů archeologických a sfragistických) a použité relevantní odborné literatury (západní teoretické práce k tématu kulturní paměti, díla historiků a literárních vědců). Obecný cíl své práce definuje coby „určení role historické paměti jako fenoménu, který měl přispět k uchování povědomí o bulharském státě i po jeho zániku a který měl být ústředním faktorem majícím zásluhu na jeho obnovení“ (s. 3). V první kapitole nazvané „Historická paměť ve středověkém Bulharsku očima moderní bulharské historiografie“ (s. 5-14), kterou můžeme chápat jako do značné míry polemicky přijímané metodologické východisko celého textu, diplomant mapuje pohled bulharského dějepisce na otázky historické paměti od okamžiku zrodu novodobé vědecké historiografie (Konstantin Jireček, Marin Drinov) až po nejaktuálnější výsledky historické a literární vědy. V souladu se svým kritickým přístupem konstatuje překvapivou životnost některých historických mýtů a dobově podmíněných i ideologicky zatížených představ o intelektuálním světě a národním cítění bulharské středověké společnosti. Své obecné soudy pak dokládá stručným rozborem základních syntetizujících prací o bulharských dějinách či tematicky užších monografií i studií doplněném o vhodně zvolené citáty a přímé odkazy na analyzované texty.

V druhé kapitole „Období byzantské nadvlády“ (s. 15-43) se Adam Kulhavý zaměřuje především na strukturu etnický a kulturně bulharského území pod nadvládou Byzantské říše a na specifický vztah zdejších politických a kulturních elit k dědictví předchozí epochy samostatného státu. Hned v jejím úvodu konstatuje limitující faktor vědeckého bádání o naznačeném tématu - „značně

nedostatečné množství pramenů jak bulharské, tak byzantské provenience“ (s. 15). Autor od počátku pojímá historickou paměť v době byzantské nadvlády jako teritoriálně rozrůzněný a dynamický fenomén. V souladu s touto tezí věnuje následující části druhé kapitoly postupně specifickým sociálně-politickým reáliím jednotlivých oblastí kdysi bulharského státního prostoru pod byzantskou správou a rozpadu paměti (v rovině samotného centra i „centrální“ ideologie, ztráty elit). Pozvolnou erozi historických vzpomínek na předchozí období státní samostatnosti naopak vyvažuje zmínkou o uchování paměti světských elit i církve, která hraje specifickou roli díky tomu, že (autorovými slovy) pád Prvního bulharského státu pro ni zpočátku neznamenal zdaleka takový otřes jako pro světské instituce (s. 32). Zvláštní pozornost věnuje historicko-apokalyptické literatuře a jejím vazbám na bulharskou historickou paměť. Na konci druhé kapitoly dospívá k závěru, že „vzpomínka na staré carství mohla být s těžší něčím více, než nejasným mýtem, který pravděpodobně v povědomí alespoň některých vrstev obyvatelstva zůstal“ (s. 42), a dodává důležitý postřeh o rozdílu mezi etnickou příslušností a vědomím sounáležitosti se státem u obyvatelstva bulharského historického prostoru („Být příslušníkem bulharského etnika tak v žádném případě neznamenal cítit příslušnost k bulharskému státu.“ – s. 42).

V klíčové třetí kapitole „Druhé bulharské carství“ (s. 44-63) diplomant nejprve otevírá otázku Prvního bulharského státu jako nástroje legitimizace (s. 44-50) a přechází k tématu dějin Prvního bulharského státu v pramenech Druhé bulharské carství (s. 50-63), v jehož rámci se věnuje dílčí problematice mýtu počátku, pohanských vládců, Borise I. a pokřtění Bulharů, Symeona, prvního bulharského cara, a nakonec ostatních křesťanských vládců Prvního bulharského státu. Při analýze dochovaných domácích bulharských pramenů upozorňuje na jejich závislost na byzantských předlohách a formuluje tezi o tom, že politická ideologie Druhé bulharské carství se (při srovnání s ideologií okolních pravoslavných států) vyznačuje „svou schopností tvořivě přejímat byzantské vzory“. (s. 62). Adam Kulhavý uzavírá své úvahy konstatováním, že se ideologie Druhé bulharské carství (zdá se) obešla i bez textu, který by nějakým způsobem zachovával „dějinný příběh“ Prvního bulharského státu. (s. 63)

V rámci Závěru (s. 64-66) diplomant stručně, ale zároveň přehledně a srozumitelně shrnuje a zobecňuje své dílčí postřehy z předchozích dvou kapitol – v polemice se zažitými stereotypy bulharské historické vědy mimo jiné upozorňuje, že středověké společnosti „byla problematika svobodného národa završujícího svoji svobodu nezávislou státností poměrně cizí“. (s. 64)

Po přečtení a zhodnocení celého textu mohu konstatovat, že se Adam Kulhavý úspěšně vyrovnal s úkoly a otázkami, které si v samotném úvodu stanovil, a k obhajobě odevzdal práci, která nejen splňuje základní formální a obsahová kritéria kladená na diplomovou závěrečnou práci (zejména prokázání samostatného kreativního přístupu k odborné literatuře a pramenům), ale bezpochyby tyto elementární požadavky překonává. Především nemohu neupozornit na širší použité sekundární literatury (bulharské, ruské, české i západní provenience) a pramenů, o čemž svědčí nejen neobyčejně rozsáhlý Seznam použité literatury (s. 67-74), přehledně rozdělený na prameny, sekundární literaturu a

elektronické zdroje, ale zejména precizní poznámkový aparát ve vlastním textu diplomové práce s řadou vlastních vysvětlujících komentářů i originálních ukázek z citované literatury. Rovněž musím ocenit autorův kultivovaný jazyk, styl vyjadřování i zvládnutí (poměrně náročné) odborné terminologie, stejně jako snahu o vlastní překlad ukázek z církevní slovanštiny i dalších jazyků ve vlastním textu práce do češtiny.

Z hlediska zpracování tématu mohu konstatovat, že určujícím principem zůstává kritický přístup k základním tezím (převážně většiny) bulharské historiografie a literární vědy, s nimiž Adam Kulhavý vstupuje do polemiky. Budiž řečeno, že vlastní, mnohdy odvážné závěry činí s podrobnou znalostí relevantní odborné literatury i pramenů. Jak sám upozorňuje, jeho práce (vzhledem ke svému rozsahu a povaze) nemůže ani zdaleka aspirovat na komplexní postižení tématu; řada aspektů (a zejména areálových souvislostí) tak nutně zůstává v pozadí. Za pozoruhodnou výzvu k dalšímu bádání a úvahám chápu pokus o rekonstrukci dobového obsahu a kontextu pojmu carství, resp. obnovení carství, které bylo novodobou (a zdaleka nejen bulharskou) historiografií nezřídka zjednodušeně vykládáno jako přímý projev státně-konstitutivní ideologie a zároveň jako naplnění vitální touhy po takové vlastní (úzce etnický chápané) státnosti. V případě písemnictví vycházejícího z církevního prostředí (tvořícího většinu nám dostupných pramenů pro poznání myšlenkových konceptů pravoslavných státních útvarů Balkánu a evropského východu) se daleko spíše než o národně a teritoriálně konkretizovanou státní ideu jedná o univerzalistickou, nábožensky podmíněnou představu o křesťanském společenství, jehož vznik, existence a další přežití jsou nazírány jako projev a naplnění Božího záměru. Právě tomuto a pro středověk mnohem bližšímu pojetí se diplomant v příslušných pasážích závěru, a zejména třetí kapitoly o Druhém bulharském státu přibližuje.

Adamovi Kulhavému vřele doporučuji, aby na své bádání navázal i v budoucnu a aby se snažil o prezentaci výsledků svého výzkumu, např. formou konferenčního vystoupení nebo dílčí odborné studie (za nejčinnější v tomto ohledu považuji třetí kapitolu práce). Diplomantovy poznatky a materiál, získaný už při předchozím bakalářském studiu oboru Slavistika země Evropské unie na Univerzitě Pardubice (bakalářská práce „Carská idea v historické a literární tradici druhého bulharského státu“), mohou být podnětné a užitečné pro další zájemce o areál nebo širší problematiku historického vědomí a jeho souvislost s formováním novodobé etnicity.

Vysokému hodnocení předložené diplomové práce nebrání ani některé občasně formální nedostatky, které snad můžeme přičíst na vrub snaze o včasné odevzdání jinak kvalitního textu; jedná se o jazykové nedostatky, a to zejména v interpunkci (např. psaní čárky před spojkami než, jako; oddělování vložených vět – Nikéty Choniata podle kterého – s. 24 aj.), ve skloňování (v ostatních postkomunistických zemích – s. 12; o ... již konečným obsazením – s. 25; začal budovat svojí ideologii - s. 43) či v psaní velkých písmen (období Byzantské nadvlády – s. 15, malé Asie – s. 17, zakomponování Bulharských dějin – s. 41); na některých místech nacházíme překlepy (9-10. století – s. 10; sice chybí výslovně zmíněný princip – s. 10; je součástí služby světců – s. 44; na území – s. 48; že když Ivana Asena přenesl - s. 61; Idea Bulharského, jehož ... s. 65), neujasněný rod hlavního města

Prvního bulharského státu – Preslav, nesjednocený přepis bulharských jmen (Petar – Petr), nepřesnosti v cizojazyčných odkazech (Munchen, ubersetzung) nebo vlivem automatických oprav slovo „imperátorům“ v latinském textu – s. 48. Čtivost a přístupnost textu problematizují občasné šroubované větné konstrukce i použití příliš vágních, popř. mnohoznačných pojmů a hodnotících slov; přesnější definici (odlišení) by si zasloužily např. termíny „dnešní západní Bulharsko“, popř. „západobulharská provenience“ ve vztahu k analyzovaným pramenům; za nepřilíš šťastné pokládám variantní překlady některých termínů ponechané v textu citátů.

Diplomant v práci zmiňuje, že důležitým faktorem při formování vědomí politických a duchovních elit Druhého bulharského carství bylo byzantské prostředí, aniž by tuto tezi náležitým způsobem doložil (mluví téměř výlučně o závislosti bulharských písemných pramenů na byzantských vzorech). V práci rovněž postrádám zohlednění nikoli nedůležité okolnosti, že se zrod ideologie Druhého bulharského carství odehrával v kontextu dobytí Konstantinopole křižáky a zániku říše jako důležitého mocenského faktoru v regionu. Autor v třetí kapitole zmiňuje jen velice stručně (ke škodě samotného tématu) příklady dalších pravoslavných státních útvarů a jejich ideologií; na doplnění uveďme, že příklad historicky „nejúspěšnějšího“ pravoslavného carství – moskevské Rusi ukazuje, že zrod velkého historického vyprávění, které by do ideje vlastního státu integrovalo předchozí dějinné období, představuje značně pozvolný a dlouhodobý proces (texty takového typu, které diplomant marně hledá v případě raného trnovského carství, vznikají v moskevském prostředí až v 16. století, tedy zhruba dvě stě let po osamostatnění Moskevského knížectví).

Předloženou diplomovou práci Adama Kulhavého jednoznačně doporučuji k obhajobě a navrhuji její hodnocení známkou **výborně**. Získaná metodologická základna a styl práce s odbornými texty představují solidní východisko pro pokračování v dalším (doktorském) stupni studia.

Ve Vlašimi dne 27.5.2012

PhDr. Marek Příhoda, Ph.D.